

Professor Anders Sjöberg och det rika slaviska arvet i svenska samlingar

Här återges texten till Elisabeth Löfstrands plenarföredrag under det 20 Nordiska slavistmötet som hölls på Ersta konferenscenter i Stockholm den 17-21 augusti 2016.

Förra gången Stockholms universitet anordnade ett nordiskt slavistmöte var år 1980, i Sigtuna. En del av åhörarna här idag, men inte så många, var med redan då. Den gången leddes Slaviska institutionen av de båda professorerna Anders Sjöberg och Nils Åke Nilsson. Anders Sjöberg var institutionens prefekt under många år, och han bidrog starkt till den positiva och vänliga anda som utmärkte vår arbetsplats. Det krävs goda ledaregenskaper och diplomatisk takt för att uppnå något sådant.

Anders Sjöberg och Nils-Åke Nilsson tillhörde samma generation, och båda utnämndes till professorer vid Slaviska institutionen vid Stockholms universitet samma år, 1967. Nils-Åke Nilsson ses som grundare av den så kallade Stockholmskolan inom litteraturvetenskapen. Flera nuvarande professorer på skilda platser i världen har utgått från den. Här på konferensen har professor Irene Delic tillägnat Stockholmskolan och Nils-Åke Nilsson ett särskilt plenarföredrag. Anders Sjöbergs inflytande har inte sträckt sig lika långt ut i världen, men hans gärning har haft stor betydelse för den generation svenska slavister som har följt efter hans, och hans arbeten har också uppmärksamrats internationellt, framför allt av ryska forskare. Han har

ANDERS SJÖBERG
Foto Sveriges pressfoto, RA

Anders Sjöberg

tillägnats en egen artikel i två utländska encyklopedier: den ryska "Velikij Novgorod" (2007) och den bulgariska "Kirilometodievska entsiklopedia (2003). Därför känns det som en kär plikt för oss i Stockholm att här på konfe-

Peeter Arumaa

rensen ge en bild även av Anders Sjöbergs forskargärning och av den påverkan som han har utövat på generationerna efter honom.

Anders Sjöberg var i sin tur påverkad av generationen före honom. Hans handledare i arbetet med lic-avhandling och doktorsavhandling var Peeter Arumaa som var en känd slavist och baltolog. Det var också Arumaas professur som han övertog 1967.

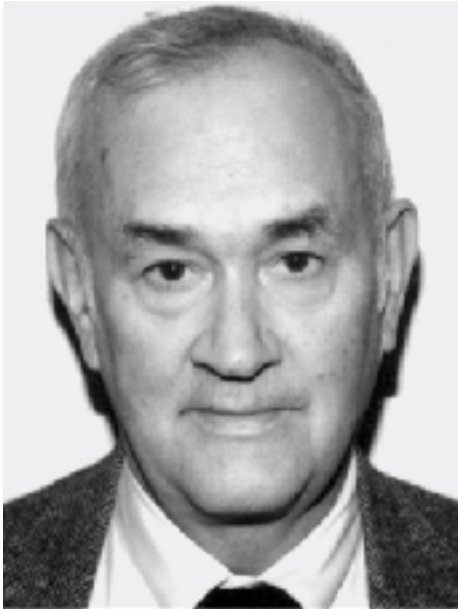
Anders hade påbörjat sina studier vid Ryska institutet (föregångare till Slaviska institutionen) 1945, vid 19 års ålder. Under ett par år i slutet av 1940-talet leddes institutet av den framstående lingvisten Max Vasmer.

Under tiden i Stockholm arbetade han med sin berömda etymologiska ordbok, assisterad av den unge doktoranden Henrik Birnbaum, som 1958 försvarade sin avhandling om omskrivningar av futurum i fornkyrkoslaviskan vid Ryska institutet. Så småningom blev han professor vid UCLA

i Los Angeles. Alla som är intresserade av Novgorods historia känner till hans arbeten. I en artikel i minnesskriften över Anders Sjöberg, publicerad 1995, skriver Henrik Birnbaum om det kollektiv av unga begåvade doktorander som

Max Vasmer

Henrik Birnbaum

brukade samlas på Hurtigs konditori i Stockholm och diskutera slavistikens problem. Det sägs att den intellektuella standarden på samtalen var mycket hög och att Hurtigs konditori nästan var som ett parallellt universitet. På detta sätt formades Anders Sjöberg som forskare under inflytande av sådana framstående specialister som Vasmer, Arumaa och Birnbaum.

Sjöberg försvarade sin doktorsavhandling år 1964. Den hade ett klassiskt språkhistoriskt tema – syntetisk och analytisk rektion hos fornkyrkoslaviska verb i översatta texter, jämförda med de grekiska originaltexterna. Om temat var klassiskt så var själva angreppssättet nytt för Sverige under denna tid. Undersökningen genomfördes med hjälp av statistiska metoder. Sjöberg kom även i fortsättningen att intressera sig för olika aspekter på de tidiga översättningarna till kyrkoslaviska, och han kunde dessutom presentera övertygande bevis för att de ryska skrivarna, när de kopierade texter, arbetade i kollektiv i skriptorier på samma sätt som var brukligt i Västeuropa under medeltiden. Han gjorde vägande inlägg i debatten kring tidiga översättningar till västslaviska, och han kunde också komplettera det knappa beståndet av fornpreussiska texter med ett fornpreussiskt ordspråk.

Anders Sjöberg hade ett levande intresse för tidiga förbindelser mellan Skandinavien och Ryssland. En orsak var personlig. Sin barndom tillbringade han i Frösunda strax norr om Stockholm, där fadern var kyrkoherde. Trakten är full av fornminnen från vikingatiden, och i klockstapeln hänger en kyrkklocka med kyrkslavisk inskrift, ett krigsbyte från tiden kring 1600. Så småningom köpte

Frösunda kyrka

Anders och hans fru Stina ett sommarhus i samma socken, Skansen kallat. Många slavister minns de gästfria storseminarier som ägde rum där. Han hade kontakt med olika hembygdsföreningar och publicerade artiklar i deras tidskrifter om forntida kontakter med Ryssland. I en sådan tidskrift skrev han om den ryska kyrkklockan i Frösunda. Nästan med fara för sitt liv hade Stina Sjöberg klättrat runt inne i klockstapeln för att fotografera inskriften, som Anders sedan tydde och satte in i sitt kulturhistoriska sammanhang i artikeln.

Intresset för de vikingatida förbindelserna inspirerade Sjöberg att skriva artikeln *Pop Upir' Lichoј and the Swedish Rune-carver Ofeigr Upir*, publicerad i *Scando-Slavica* 1982. Här lägger han fram en av sina djärvaste och mest fantasieggande hypoteser. Artikeln har väckt mycken kritik, inte minst bland nordister, men den är representativ för Sjöbergs förmåga att göra överraskande kopplingar. I 1000-talets Novgorod levde en präst, som i en tillskrift till Profe-

ternas bok, som han hade kopierat, kallar sig själv för "pop Oupir' lichyi". Det är ett överraskande namn på en präst, eftersom namnet betyder ungefär "den elaka vampyren". Något liknade prästnamn känner man inte till från några andra källor, och man har inte kunnat presentera någon förklaring till detta underliga namn. Anders Sjöberg framför idén att prästen Upir' Lichoj kanske var av nordisk börd. I den tidens Novgorod levde många nordbor. Upir' Lichoj var en högt bildad präst och måste ha tillhört de högsta kretsarna i Novgorod. Anders Sjöberg slogs av ljudlikheten mellan namnet Upir' och det fornsvenska namnet Öpir. En av de mest berömda runristarna i 1000-talets Uppland heter Öpir, och ett hundratal stenar har honom som upphovsman. Enligt Sjöbergs efterforskningar på Runverket finns det inga andra belägg för namnet Öpir. På en sten tecknar han sig även med namnet Ofeigr. Detta namn har ungefär betydelsen "den som ödet givit ett långt liv". Om man jämför det med tillnamnet Lichoj så har det ordet ett bredare semantiskt spektrum, men en av tolkningsmöjligheterna är "den som sparats", dvs näraliggande det fornsvenska Ofeigr. Kan det möjligen vara samma person, frågar Sjöberg. Kan prästen Upir' Lichoj ha lämnat Novgorod och återvänt till sveariket, sitt hemland, och fortsatt sin verksamhet där, som präst och som runristare? Öpir började sin verksamhet som runristare på 1060-talet. Vid mitten av 1000-talet inträffade i Novgorod en serie händelser, som kan ha gjort livet svårare för en präst av nordiskt ursprung. Furstehovet, med täta kopplingar till Skandinavien, upplöstes 1052 då furst Vladimir dog. Han var son till Ingegerd, dotter till Olof Skötkonung. Samtidigt skakades kyrkan i Novgorod av inre konflikter, som troligen hade kopplingar till den stora kyrkosplittningen 1054. Kort sagt, det kan ha funnits flera orsaker för en man som Upir' Lichoj att lämna landet.

Anders Sjöberg drar också fram lingvistiska särdrag på Öpirs runstenar, som skulle kunna få en ny förklaring om man ser dem i ljuset av en rysk bakgrund. Han kommenterar även ornamentiken. Men, som sagt, artikeln har fått mot-hugg. Hur det egentligen hängde ihop lär vi väl aldrig få reda på, men artikeln

är ett bra exempel på Anders Sjöbergs okonventionella idéer och förmåga att se intressanta samband. Det som utmärker hans artiklar, som aldrig är långa men klart och koncist formulerade, är en stor kunskapsbredd. Anders Sjöberg var inte bara lingvist utan hade också djupa insikter i historia och kulturhistoria.

I början av sin bana skrev Sjöberg några artiklar som baserades på modernt material, till exempel om prosarytm i en modern novell av den ryska författarinnan Galina Nikolaeva. Men intresset för äldre tider tog överhanden och han kom att ägna huvudparten av sin forskning åt de rika samlingar av kyrkslaviska och fornryska handskrifter och tryck som finns bevarade i svenska arkiv och bibliotek. Säkerligen blev han inspirerad av en artikel som Henrik Birnbaum publicerade i *Scando-Slavica* 1964, samma år som Sjöberg disputerade. Här fäster Birnbaum uppmärksamheten på Ockupationsarkivet från Novgorod, en väldig samling administrativa dokument från Novgorods ståthållarkiv från åren för den svenska ockupationen av staden och området 1611-1617. Samlingen omfattar ca 21 000 blad och är unik även för ryska förhållanden. Sjöberg kom att skriva en rad analyser av olika dokument i arkivet.

Som exempel kan nämnas hans artikel om de sju inkomst- och utgiftsböckerna från Novgorods statliga bastubad. Vid ett första påseende är det bara torra räkenskaper, men Sjöberg gör många intressanta iakttagelser som kastar ljus över Novgorodbornas vardagsliv. Han närmade sig den prosopografiska forskningen som är så populär inom historievetenskapen idag, alltså – mycket ungefärligt uttryckt - hur så kallat vanligt folk levde i äldre tider. Jag ska inte gå in på några detaljer utan bara nämna att besöksfrekvensen var mycket hög vilket tyder på att Novgorodborna var noga med hygien. Jag kan också inflika att tullböckerna förtecknar införsel av stora mängder tvål.

Sjöberg lyckas också se hur storpolitiken kan spåras i bastuböckerna. Den 26 juni 1614 saknas en av vakterna, därför att svenskarna har kommenderat ut honom som roddare. Vad hände då den dagen? Jo, den ryske översten Dmitrij Trubetskoj hade intagit den närbelägna orten Bronnitsy, och svenskarna gick till anfall. Träskmarkerna gjorde att det inte gick att anfälla med infanteri och kavalleri landvägen utan man mobiliserade alla båtar man kunde och kommenderade ut mängder av novgorodbor att ro.

Anders Sjöberg hade förmågan att berätta om sina fynd i svenska arkiv och bibliotek på ett medryckande och entusiasmerande sätt. Runt sig samlade han en krets av doktorander, som för sina avhandlingar valde material ur de svenska samlingarna. År 1985 publicerade Sjöberg i Riksarkivets tidskrift *RA-nytt* en artikel under rubriken ”Riksarkivet – en guldgruva för slavister”. Här understryker han att det finns få länder utanför den slaviska världen som har så rika samlingar av äldre slaviskt material som Sverige. Huvuddelen av detta material kommer från Ryssland och överskeppades till Sverige på 1500-och 1600-talen, då Sverige strävade efter att utöka sitt välde på andra sidan Östersjön. I artikeln beskriver Sjöberg kortfattat sitt eget och sina doktoranders arbete med olika handskrifter, och därefter vänder han sig till kommande generationers svenska slavister: *De ryska samlingarna i Riksarkivet har gett viktiga bidrag till vår kunskap om ryska språkets historia, om rysk kyrkslaviska, om rysk kulturhistoria och historia. Ändock har endast en liten del av detta material hittills behandlats. Det är min förhoppning att svenska slavister i framtiden tar till vara den unika forskningsmöjlighet som ett 'eget' ryskt källmaterial erbjuder.* Man kan säga att det var här som Sjöberg bildade skola – genom att inspirera till arbete med de kyrkslaviska och ryska källor som finns i Sverige. En hel del har också blivit gjort sedan 1985, men maningen har kvar sin aktualitet. Något som är nytt, och som Sjöberg inte kunde förutse, är att idag ligger vägen till de svenska arkiven och biblioteken öppen för ryska forskare. Under sovjettiden

var det i det närmaste omöjligt att få utresetillstånd. Sjöberg var medveten om att en hel del av de dokument som finns i Sverige är unika även för ryska förhållanden, och efter 1990 får framför allt Riksarkivet ständiga besök av ryska forskare, främst historiker. Det skulle säkert ha glatt honom mycket.

I början av 1970-talet började Sjöberg att intressera sig för de kyrkslaviska pergamentsfragment som förvarades på Kungliga biblioteket i Stockholm. Under krigståg i Ryssland plundrade svenska trupper kyrkor och kloster i trakterna kring Pskov och Novgorod på pergamentshandskrifter. På de svenska kanslierna skars handskrifterna sönder och det styva pergamentet användes som omslag kring kanslihandlingar. Om detta vittnar många svenska påskrifter på bladen (t ex ”Daniel Olufssons Rekenskap för 6 Sockner som tillförne haffue legat under Ågdow slotz län, 1582”). Samma öde drabbade för övrigt latinska handskrifter från svenska kyrkor och kloster. Inom parentes kan nämnas att Sverige har de största samlingarna av latinska handskrifter i hela norra Europa, men de är på detta sätt bevarade som fragment. De slaviska pergamentsbladen på Kungliga biblioteket innehåller huvudsakligen fragment ur Gamla och Nya Testamentet och ur Prologer, dvs läsningar om helgon och martyrer, och de flesta är från 1300- och 1400-talen. Sjöberg insåg det värdefulla i samlingen och ansåg att de borde ges ut i diplomatarisk utgåva. Vid den här tiden hade han några doktorander som han ville sätta i arbete, men fragmenten var inte tillräckligt många för att räcka som material till en avhandling.

Men plötsligt utökades samlingen på ett överraskande sätt. En dag fick Sjöberg besök av en dam som hade med sig en väska. Ur väskan plockade hon fram ett stort antal medeltida kyrkslaviska pergamentsblad. Hon berättade att hennes moster nyligen hade dött, och att man i garderoben i hennes lägenhet hade funnit denna samling pergamentsfragment. Innan de hamnade på Gärdet i Stockholm hade fragmenten funnits på Stafsunds slott på Ekerö som tillhörde

familjen. Där hade de i sin tur hamnat på 1880-talet. Slottets dåvarande ägare, Rudolf Mauritz Klinckowström, hade av en tillfällighet fått reda på att man hade företagit en rensning på Riksarkivet som på den tiden var inrymt i kungliga slottet. Man hade burit ut en hel hög med gamla dokument och lagt dem på isen på Strömmen för att vårfloden så småningom skulle föra bort dem. Familjetraditionen berättar vidare att karamellförsäljerskorna på Norrbro gjorde strutar av pergamenten. Klinkowström, som var en ivrig bok- och handskriftssamlare, begav sig skyndsamt in till staden med en dräng och en släde och hemförde så mycket som han kunde rädda. Här fanns även de kyrkoslaviska fragmenten. Om denna muntliga tradition är sann så är det hemskt att tänka på hur många gamla dokument som kan ha försvunnit i sådana rensningsaktioner. Det är inte uteslutet att dokument med kyrillisk skrift betraktades som mindre värdefulla eftersom nästan ingen kunde läsa dem.

Snart kunde Anders Sjöberg visa att de nyfunna fragmenten passade samman med samlingen på Kungliga biblioteket. De kunde hänföras till samma handskrifter. Av olika skäl kom den nya samlingen att hamna på Riksarkivet i stället för på Kungliga biblioteket. Men det totala antalet fragment hade i ett slag växt till det dubbla. Man kan här tillägga att det finns mindre samlingar av kyrkoslaviska pergamentsfragment även på andra håll i landet, t ex på Uppsala universitetsbibliotek och på Västerås stiftsbibliotek. Två av Sjöbergs doktorander fick i uppdrag att arbeta med utgåvor av de gammaltestamentliga och de nytestamentliga texterna – jag själv och Siw Wesslén. Sjöberg planerade att själv ge ut Prologfragmenten, som var flest till antalet, men till följd av hans plötsliga frånfalle 1990 är detta arbete än så länge oavslutat.

Anders Sjöberg upprättade täta forskningskontakter med den kända ryska paleografen Olga Aleksandrovna Knjazevskaia, som flera gånger kom till Stockholm och hjälpte honom att attribuera och datera fragmenten. Olga Alek-

sandrovna kom att betyda mycket för flera av oss i den yngre generationen, både som forskare och som människa. Sjöbergs kände till 149 blad, hämtade från ca 40 olika handskrifter. Sedan dess har samlingen utökats och uppgår nu till 215 blad från ca 50 handskrifter. Sjöberg skrev flera artiklar där han analyserar enskilda fragment och jämför dem med motsvarande texter från andra handskrifter. Ibland kunde han påvisa att de svenska fragmenten kan hänföras till de äldsta kända redaktionerna.

Olga Aleksandrovna Knjazevska

Idag är fragmenten föremål för en typologisk undersökning som utförs av Larisa Korobenko, som är lärjunge och efterföljare till Olga Knjazevska. Den uppmärksamma läsaren av *Scando-Slavica* har i det senaste numret också kunnat lägga märke till en artikel om de så kallade svenska fragmenten av Moskvaforskaren Larisa Prokopenko.

Anders Sjöberg föreslog två andra doktorander att hämta sina forskningsteman ur Ockupationsarkivet. Hagar Sundberg försvarade 1982 en avhandling om arkivets kabalaböcker, och Ingegerd Nordlander 1987 en avhandling om fastighetskontrakt. Som redan nämnts skrev Sjöberg själv flera artiklar om olika dokument i Ockupationsarkivet. I synnerhet intresserade han sig för krönikeskriivaren Ivan Timofeev, som befann sig i Novgorod under den svenska ockupationen. Han kunde komplettera de ganska knappa uppgifterna om Timofeevs liv med en analys av den roll som djaken spelade i Novgorod och hans komplicerade förhållande till några andra högt uppsatta Novgorodbor. I en annan artikel, denna gång med lingvistisk inriktning, jämför han det kyrkslaviska språket i Timofeevs krönika *Vremennik* med kanslispråket i några handlingar av Timofeevs hand och kastar på så sätt ljus över Timofeevs tvåspråkighet.

Sverige är inte bara rikt på slaviska handskrifter utan också på äldre slaviska tryck. Särskilt kom Sjöberg att intressera sig för två skrifter som publicerades i Stockholm på 1620-talet. Under några år hade den tyske boktryckaren Peter van Selow privilegier som rysk boktryckare i Stockholm. Endast ett fåtal skrifter från tryckeriet är kända. Efter freden i Stolbova 1617 hade Sverige fått ryska undersåtar. Enligt fredstraktaten var de garanterade trosfrihet men det hindrade inte att det gjordes försök att sprida den lutherska tron. Detta gällde framför allt för de ryskspråkiga ortodoxa ingermanländarna. För att underlätta arbetet för de svenska prästerna i de baltiska provinserna beställde kung Gustav II Adolf en översättning till ryska av Luthers lilla katekes, som trycktes i Stockholm 1628. I en artikel presenterar Sjöberg nya fakta om de två översättarna, Hans Flörich och Isak Tortjakov, och han visar hur de delade upp arbetet mellan sig. En annan skrift från samma tryckeri som Sjöberg uppmärksammade var läroboken *Alphabetum rutenorum*. Den var avsedd för bildade personer som ville lära sig att läsa rysk text.

Bland Sjöbergs arkivfynd, fram för allt i Riksarkivet, fanns ordlistor och fragment av grammatikor. Nära sammanhängande med dessa frågor var det ryska tolkkansliet som fanns i Stockholm, och där också undervisning i ryska bedrevs.

1991 skulle Anders Sjöberg gå i pension, något som han mycket såg fram emot. Äntligen skulle han slippa byråkrati och administration och helhjärtat få ägna sig åt sina många forskningsprojekt. Jag har nämnt prologutgåvan. Han hade också planer på att skriva en monografi över Ivan Timofeev, liksom att göra en kommenterad utgåva av Luthers lilla katekes, tryckt på ryska. Som människa och forskare hade han mycket kvar att ge. Men ödet ville annorlunda. I augusti 1990 dog Anders Sjöberg hemma i lägenheten i Näsbypark av en massiv hjärt-

infarkt. Det är lätt att i minnet återskapa den bestörtning och den djupa förstämning som beskedet framkallade bland hans många kolleger och vänner i Sverige och i utlandet. Det har nu gått 26 år sedan den där augustidagen. Visst har hans maning i *RA-nytt* hörsammats. Många svenska forskare har byggt vidare på hans arv. Professor Ingrid Maier i Uppsala har fortsatt arbetet med Luthers lilla katekes, och docent Alexander Pereswetoff-Morath fortsätter att forska kring översättaren Isak Tortjakov. Jag har redan nämnt Larisa Korobekos typologiska analys av pergamentsfragmenten. Det stora Ockupationsarkivet från Novgorod har blivit ordentligt genomgången i en detaljerad katalog (Elisabeth Löfstrand, Laila Nordquist). Och det andra stora katalogiseringsprojekt som avslutades härom året, *Digitaliserade beskrivningar av slaviska kyrilliska handskrifter och äldre tryckta böcker vid svenska bibliotek och arkiv*, med Antoaneta Granberg som projektledare, är ett arbete i hans anda, om än ej initierat av honom. Professor Per Ambrosiani har publicerat en rad artiklar som är en följd av arbetet inom projektet. För närvarande pågår ett annat projekt som katalogiserar det så kallade Smolenskarkivet från 1609-1611, som också förvaras på Riksarkivet, där jag själv och Per Ambrosiani deltar. Professor Ulla Birgegård från Uppsala universitet var med redan på Sjöbergs tid och känner väl till hans skrifter som har varit till nytta för henne i hennes eget skrivande. Det finns flera yngre forskare som ägnar sig åt äldre material i svenska samlingar och som kanske saknar en direkt koppling till arvet efter Anders Sjöberg. Men de går ändå vidare på den stig som han trampade upp. Jag tänker på fil dr Christin Watson, doktorand Johan Muskala, och universitetslektor Thomas Rosén, alla skolade i Uppsala. Jag är medveten om att det finns flera som borde nämnas i det här sammanhanget.

Om vi tar ett steg längre bort så har mitt eget långvariga arbete med Ockupationsarkivet från Novgorod, som är direkt inspirerat av Anders Sjöberg, i sin tur

inspirerat professor Ewa Teodorowicz-Hellman att lyfta fram det stora polska material från 1600-talet som förvaras i Sverige.

Glädjande är att ryska historiker för första gången efter 1917 har kunnat arbeta med de ryska källor som förvaras i Sverige. Här tänker jag framför allt på Gennadij Kovalenko och på Adrian Selin. Adrian Selin gav 2008 ut sin stora monografi *Novgorodskoje obsjtjestvo v epochu Smuty*, ett arbete som gav honom doktorstiteln. Hans källmaterial är i första hand Ockupationsarkivet. Här åberopar han flera gånger Sjöbergs artiklar om dokument i denna samling. På samma sätt som Sjöberg utvinner intressanta fakta ur tråkig statistik från bastubaden, avlockar Selin de ännu tråkigare böckerna om vodkaleveranser rafflande nyheter om konstellationen av inflytelserika politiska och militära ledare vid skilda tidpunkter under året före den svenska stormningen av Novgorod. Det är nämligen en gammal fråga inom rysk historiografi: vem befann sig när i Novgorod under de kritiska månaderna före svenskarnas maktövertagande.

Docent Gennadij Kovalenko, som är en svenskkunnig historiker anställd vid den Ryska Vetenskapsakademiens institut för historia i Sankt Petersburg, har i en artikel presenterat Anders Sjöbergs skrifter för en rysk publik. I artikeln kallar han Anders för ”brobyggare”. Han anför ett citat av Erik Gustaf Geijer som 1838 skrev att när man sätter orden ’Sverige’ och ’Ryssland’ bredvid varandra så finns där så litet gemensamt att ”de synas ömsesidigt uppresas emot den lilla konjunktionen *och*, som förbinder dem likt en klen spång, slagen över ett bråddjup, ur hvilket svallet höres och töcknet stiger upp af en månghundraårig fiendskap”. (Samlade skrifter, band 8.) Men trots detta, säger Kovalenko, har flera generationer forskare både från den ena och den andra sidan skrivit artiklar och monografier och givit ut källpublikationer för att kasta sin spång över detta bråddjup. Till denna skara av brobyggare sällar han Anders Sjöberg. Jag

tycker att det är ett mycket fint epitet, som denne ryske forskare har givit Anders. Och Anders Sjöberg slog ju inte bara broar i rummet, mellan länder, utan också mellan vår egen tid och gångna tider. Han är sannerligen värd att vi minns honom.

(För Anders Sjöbergs bibliografi, se *Podobajet'' pamjet's''tvoriti, essays to the memory of Anders Sjöberg*, 1995)

Storseminarium på Anders Sjöbergs sommarställe Skansen